

METHİYENİN EYLEME DÖNÜŞÜMÜ: SÖZ EDİMLERİ BAĞLAMINDA EL-BUHTURÎ'NİN METHİYELERİ

Tülin Arslan*

Öz

el-Buhturî, Abbasi Dönemi'nde özellikle çağdaşı olduğu halifelere ve devlet ricaline sunduğu methiye şiirleriyle tanınan bir şairdir. el-Buhturî'nin methiyelerinin sayısı fazla olması ve muhtevalarının arz ettiği çeşitlilik, methiyelerin farklı yönleriyle incelenmesine imkân tanır. Bu çalışmada şairin methiyelerinin bir söylem biçimi olarak çözümlenmesinde John Langshaw Austin ve bir dili konuşmayı kurala dayalı bir davranış geliştirmek olarak tanımlayan John Rogers Searle'ün söz edimleri kuramından faydalanılır. Bu kuram çerçevesinde el-Buhturî'nin şiirleri aracılığıyla hâmleriyle kurduğu ilişkinin söylem ve davranışa olan etki boyutu değerlendirilir. Sözün söylenmesiyle yalnızca ifade etmek eyleminin gerçekleşmediği aynı zamanda sözün davranışa etki ettiği temel düşüncesine sahip olan bu kuram aracılığıyla şairin şiirlerinde hâmlerinden beklediği davranış kalıpları tespit edilmeye çalışılır. Şair ile hâmi arasındaki ilişkide karşılıklı sorumluluklar, haklar, beklentiler, betimlemeler ve duygu durumlarının ifade ediliş biçimleri Austin ve Searle'ün taksonomisine göre ele alınır. Ayrıca el-Buhturî'nin methiyelerinde yer alan söyleyiş biçimlerinin, kurgulanmış ya da var olan tarihî kişilerin, tasvir edilen kişileştirilmiş nesnelerin ve doğa unsurlarının kasidelerdeki söylem temelli işlevine yer verilir. el-Buhturî'nin methiyelerinde yer alan üslup, nida ifadeleri, dua ve soru cümleleri gibi söyleyiş özellikleri, tasvirler ve bunların söylem biçimine olan katkısı da incelenir. Şiirleri söz edimi bakımından derinlikli kılan unsurlar çözümlenir ve yorumlanır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Arap edebiyatı, söz edimleri, kaside, methiye, el-Buhturî.

271

* Arş. Gör. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, e-posta: tulinarslan@karatekin.edu.tr , Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-3057-1969>

Makale Bilgileri

Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 17.01.2025

Kabul Tarihi: 12.06.2025

Yayın Tarihi: 27.06.2025

Hakem Sayısı: İki Dış Hakem

Finansman: Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Etik Beyan: Bu çalışma Prof. Dr. M. Faruk TOPRAK danışmanlığında tamamlanan “el-Buhturî'nin Methiyeleri ve Hamilik Geleneği Bağlamında Değerlendirilmesi” başlıklı doktora tezinin “Söylemin Eylem Gücü: Söz Edimi Olarak Methiyeler” bölümü esas alınarak hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Lisans: CC BY-NC 4.0

DOI: [10.32330/nusha.1621842](https://doi.org/10.32330/nusha.1621842)

Atıf Bilgisi: Arslan, T. (2025). METHİYENİN EYLEME DÖNÜŞÜMÜ: SÖZ EDİMLERİ BAĞLAMINDA EL-BUHTURÎ'NİN METHİYELERİ. Nüsha, 25(60), 271-298.

*The transformation of Encomium into action: al-Buḥturî's Encomia in
The Context of Speech Acts*

Tülin Arslan **

Abstract

al-Buḥturî is a poet of the Abbasid period who is especially known for his encomia to the caliphs and state officials of his contemporaries. The large number of al-Buḥturî's encomia and the diversity of their contents make it possible to analyze them from different aspects. In this study, John Langshaw Austin and John Rogers Searle's speech acts theory, which defines speaking a language as developing a rule-based behavior, are used to analyze the poet's encomia as a form of discourse. Within the framework of this theory, the impact of al-Buḥturî's relationship with his patrons through his poems on discourse and behavior is evaluated. Through this theory, which has the basic idea that not only the act of expression takes place with the utterance of the word, but also that the word affects behavior, the behavioral patterns that the poet expects from his bosses in his poems are tried to be determined. The mutual responsibilities, rights, expectations, descriptions and expressions of emotional states in the relationship between the poet and his/her boss are discussed according to Austin and Searle's taxonomy. In addition, the discourse-based function of the figures of speech, fictionalized or existing historical figures, personified objects, and elements of nature in al-Buḥturî's encomia is examined. The discourse features of al-Buḥturî's encomia, such as style, utterances, prayer and question sentences, and descriptions and their contribution to the discourse form are also examined. The elements that make the poems deep in terms of speech act are analyzed and interpreted.

Keywords: Classical Arabic literature, speech acts, qasida, encomium, al-Buḥturî.

** Res. Asst. Dr., Çankırı Karatekin University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Oriental Languages and Literatures. e-mail: tulinarslan@karatekin.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-3057-1969>

Article Info

Type: Research article

Date Submitted: 17.01.2025

Date Accepted: 12.06.2025

Date Published: 27.06.2025

Reviewers: Two External.

Grant Support: No funds, grants, or other support was received.

Ethical Statement: This study is based on the chapter titled "Action Power of Speech: Encomia as Speech Acts" of the doctoral dissertation entitled "al-Buḥturî's Encomia: An Assessment in the Context of the Tradition of Patronage", completed under the supervision of Prof. Dr. M. Faruk TOPRAK.

Licence: CC BY-NC 4.0

DOI: [10.32330/nusha.1621842](https://doi.org/10.32330/nusha.1621842)

Citation Information: Atıf Bilgisi: Arslan, T. (2025). METHİYENİN EYLEME DÖNÜŞÜMÜ: SÖZ EDİMLERİ BAĞLAMINDA EL-BUḤTURÎ'NİN METHİYELERİ. Nüşa, 25(60), 271-298.

Giriş

Dil, yalnızca somut bir dizge değil aynı zamanda duygu ve düşünceleri, tespitleri, dilek ve istekleri kimi zaman açık bir şekilde kimi zaman da örtük ifadelerle dile getirmeyi sağlayan ve etki-tepki temelinde iletişimsel bir boyutu da olan bir olgudur. Söz edimi kuramı, herhangi bir şeyi dile getirirken aynı zamanda dile getirilen şeyin belli koşullara bağlı olarak bir eylemde bulunma durumunu anlatır ve dili bu yönüyle ele alıp inceler. Dili, olguları tasvir etmek ve bir şeyi bildirmek yönüyle ele alan genel görüşün aksine dilin bu yönüyle birlikte “bir insan davranışı olarak” incelenmesine ilk dikkat çekenlerden birinin Avusturyalı filozof Ludwig Wittgenstein (1889-1951) olduğu yönünde genel bir kanı vardır. (Searle, 2000, s. 11-12; Çelebi, 2014, s. 75-76) Dil felsefecisi John Langshaw Austin (1911-1960), dili olguları betimlemekle sınırlandıran mantıkçı pozitivist görüşe karşılık dili sayısız görevi olan ve dünyayı tasvir etmekle birlikte değiştiren bir eylem olarak ele alır. Ayrıca Austin, sözün dile getirilmesiyle sadece bir söylemek eyleminin gerçekleşmediğini, sözün davranış geliştirme sürecini etkilediğini de ifade eder. (Uygur, 1996, s. 37) Söz edimleri kuramının temeli, Austin tarafından 1930’lu yıllarda başladığı çalışmalarının bir sonucu olarak 1955 yılında Harvard Üniversitesi’nde bir seminer kapsamında verdiği on iki bölümden oluşan bir ders dizisinde atılmıştır. (Finch, 2000, s. 180; Austin, 2020, s.12) Austin’in teorisinde, bir bildirimin ya da ifadenin betimlemek, bildirmek ve doğru veya yanlış olma durumunun dışında farklı işlevlerinin de olduğunu gösterir. Bir şey söylemenin bir eylemde bulunmak olduğuna dikkat çeker ve bu tarz tümcelere edimseller adını verir. (Austin, 2020, s. 39-48) Ona göre, bu edimseller belli koşullara bağlı olarak gerçekleşmelidir. O, bu koşullara da ayrıca örneklendirerek yer verir. (Çelebi, 2014, s.82-84; Austin, 2020, s. 49-71) Austin, bir konuşmacının düzsöz edimi, edimsöz edimi ve etkisöz edimi olmak üzere üç edimde bulunabileceğini belirtir ve bu edimleri çeşitli yönleri ve örnekleriyle birlikte açıklar.¹(2020, s. 115-128) Söz edimleri kuramını geliştiren ise John Rogers Searle (d. 1932)’dür. Searle, Austin’in söz edimleri kuramını yeniden ele alarak bazı yönlerine yönelttiği eleştiri ve eklemelerle kendi taksonomisini oluşturur. (2000, s. 26-59) Searle, kendi edimsöz edimleri taksonomisini kesinleyiciler, yönelticiler, sorumluluk-yükleyiciler, dışavurucular ve beyanlar adlarıyla beş ayrı bölümde ele alır. Searle, konuşan kişiye herhangi bir şeyin söylendiği gibi olduğu yani ifade edilen önermenin doğru olduğu konusunda bir sorumluluk yükleyen edimleri, kesinleyiciler olarak adlandırır. Sonuç çıkarmak, çıkarımda bulunmak, bildirmek, tahmin etmek, saptamak ve betimlemek bu edimlerdenidir. O, konuşan kişinin, dinleyen kişiye bir şey yaptıрма amacı taşıyan edimleri yönelticiler adını verir. Emretmek, buyurmak, temenni etmek, davet etmek, talep etmek, rica etmek, yalvarmak, izin vermek ve tavsiye etmek bu edimleri ifade eden fiillerdir.

Searle, konuşanı gelecekteki bir davranış biçiminden sorumlu tutan edimsöz edimlerini, sorumluluk-yükleyiciler başlığı altında inceler. Söz vermek, yemin etmek herhangi bir şeyi yapacağına taahhüt etmek bu edimlerin örneklerindendir. Searle, konuşan kişinin içinde bulunduğu ruhsal durumun dışavurulduğu edimleri dışavurucular olarak adlandırır. Özür dilemek, tebrik etmek, teşekkür etmek ve esef etmek bu edimlerin tipik örnekleri arasındadır. Searle, göndermenin içeriğini oluşturan varlıklarda herhangi bir değişiklik meydana getiren edimleri beyanlar başlığı altında değerlendirir. Aforoz etmek, savaş ilan etmek, miras bırakmak ve atamak bu edimlerin örnekleri arasında yer alır. Bu edimlerin gerçekleşmesi için dil dışı kurumların varlığına gerek duyulduğu gibi bu gereksinimin ortadan kalktığı durumlar da söz konusudur. Searle, bu taksonomisini belirlerken edimin ereğini (ya da amacını), söz ile dünya arasındaki uydurma doğrultusunu ve dışavurulan ruhsal durumdaki farklılıkları göz önünde bulundurur. Onun edimlerinde belirleyici olan sadece bu üç ölçüt değildir. Bu üç ölçüte ilaveten edimsöz ereğinin şiddeti, konuşan ve dinleyen kişilerin konumları, dil dışı kurumların gerekliliği gibi edimden konuşana, dinleyene ve edimin dile getirildiği ortama kadar farklı etmenler de söz konusudur. (Searle, 2012, s. 21-57) Searle göre, konuşan kişi bir tümce söylediğinde bu edimlerden birini yerine getirmektedir.

Searle, temel savının “bir dili konuşmanın kurala dayalı bir davranış girişiminde bulunmak” olduğunu kuramının temellerini attığı *Söz Edimleri* (*Speech Acts*) adlı ilk eserinde sık sık dile getirir. (2000, s. 79, 81, 83, 108) Searle’e göre, “bir dili konuşmak demek, söz edimlerinde bulunmak, yani bildirimde bulunmak, emir vermek, soru sormak, söz vermek vb. ile göndermede bulunmak ve yüklemek gibi biraz daha soyut edimlerde bulunmak demektir; bu edimleri olanaklı kılan, çoğunlukla, dilsel öğeleri yöneten kurallardır; bu edimler de bu kurallara göre yerine getirilir.” (2000, s. 83) Searle’ün söz konusu bu kuralları tanımlayan kavramları ve kuramına dair farklı sınıflandırmaları vardır. Bu bağlamda ilk olarak düzenleyici kurallar ve oluşturucu/kurucu² kurallar kavramları zikredilebilir. Düzenleyici kurallar, ahlak kuralları gibi o kurallardan evvel ya da bağımsız olarak bulunan davranış şekillerini düzenler. Kurucu kurallar ise, davranış biçimlerini düzenlemekle yetinmez yeni davranış biçimleri meydana getirir ya da tanımlar. Searle kurucu kurallara satranç ve futbol kurallarını örnek olarak verir. (Searle, 2000, s. 104-105; Altınörs, 2019, s. 149-152) Searle’ün kuramında kaba olgular ve kurumsal olgular tanımlamaları da yer alır. Searle’e göre, insan kurumlarının varlığına bağlı olmayan Güneş’in Dünya’dan uzaklığı gibi doğa kanunlarından betimlemelere uzanan olgular kaba olgular olarak adlandırılır. Belli koşullara ve beşerî kurumlara bağlı olarak gerçekleşen bir evlilik töreni, bir duruşma ya da bir yasama edimi ise kurumsal olgular olarak tanımlanır. (Searle, 1995, s. 27; Searle, 2000, s. 123-125; Altınörs, 2019, s. 153-156) Searle, bir kişinin davranış

geliştirmesini yani bir edimde bulunmasını etkileyen arka plan ve yönelimsellik kavramlarından da bahseder. O, dünyadaki nesnelere ve durumlara yönelik inanç, arzu ve umut gibi pek çok zihin durumunu yönelimsellik kavramıyla açıklar. (1983, s. 1; 2012, s. 176-177) Searle, kolektif yönelimsellik kavramı ile ise iş birliğine dayalı davranışları değil bireyler tarafından paylaşılan inançlar, arzular ve umutlar gibi belli bir amaca dayanan durumları ya da olguları kastettiğini belirtir. Ona göre bireyin eylemlerini “bizim” diye ifade ettiği bir grubun eylemlerinin bir parçası olarak yaptığı durumlardır. (Searle, 1995, s. 23) Arzular, inançlar ve kurallar gibi yönelimsel olguların ve durumların işlev görmesini ve gerçekleşmesini sağlayan ise arka plandır. Searle, arka planı yönelimsel olmayan ya da yönelimsellik öncesi bir küme olarak tanımladığını belirtir. (1995, s. 129-130) Bir başka deyişle arka planın yönelimselliğin ön koşulu olduğuna dikkat çeker. (Altınörs, 2019, s. 163) Bu kavramlar, dili, “kurumsal gerçekliği inşa eden” (Searle, 1995, s. 59) bir olgu olarak tanımlayan Searle’ün dilin toplum ve kurumlarla olan ilişkisinin boyutlarını sergiler. Searle’ün kuramının dil ile toplumsal gerçeklik ilişkisini inceleyen Atakan Altınörs, söz fiilleri belirleyen kuralların kurucu kurallar olduğunu ve kolektif yönelimsellik aracılığıyla statü işlevi yükleme sonucu oluşan kurumsal olguların da kurucu kurallar temelinde gerçekleşebileceğini belirtir. Kurumsal olguların oluşumunu da kolektif yönelimsellik aracılığıyla yüklenen statü işlevine bağlar. Altınörs’e göre, Searle dilin kurumsal olguların teşekkülünde elzem olduğunu gösterdiği gibi dilin kurumsal bir yapı olduğunu da vurgulamıştır. Bir başka deyişle Searle’e göre toplumsal gerçekliğin teşekkülü; dil, semboller ve özellikle de söz fiilleri aracılığıyla gerçekleşebilir. (2019, s. 173-175) Searle’ün çok yönlü olan bu kuramı, genel kabulün aksine dilin farklı işlevsel özelliklerine dikkat çeker. Dolayısıyla bir dili konuşmayı davranış geliştirme girişimi olarak kabul eden Searle’ün kuramı hem davranış oluşturma biçimlerini hem de teşekkül eden davranışlarda sözün tesirini açıklamaya da zemin hazırlar.

Austin tarafından temelleri atılan ve Searle tarafından geliştirilen söz edimleri kuramı, dil felsefesi ve dilbilim çalışan farklı araştırmacılar tarafından çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Ancak bu çalışmada el-Buhturî’nin hâmilelerine sunduğu methiyeleri, Austin ve Searle’ün görüşlerine dayanarak genel çerçevesi çizilen söz edimleri kuramı bağlamında yorumlanacaktır.

Söylemin Eyleme Etkisi: Methiyelerde Söz Edimi

Abbasi Dönemi’nin ön plana çıkan şairlerinden biri olan el-Buhturî, “Ebû ‘Ubâde el-Velîd b. ‘Ubeydillâh b. Yahyâ b. ‘Ubeyd b. Şimlâl b. Câbir b. Seleme b. Mushir b. el-Hârîs b. Haysem b. Ebî Hârîse b. Cedyi b. Tedûl b. Buhtur b. ‘Atûd b. ‘Aşeme b. Selâmân b. Şu‘al b. ‘Amr b. el-Gavş b. Culhume (Ṭay’) b. Uded b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe’ b. Yeşcub b. Ya’rub b. Kaḥṭân” künyesiyle

bilinir. (İbn Hallikân, ts. , s. 6/21; el-İsfehânî, 1407, s. 21/32) Kaynaklarda, Tay' kabilesine mensup olan şairin Menbic'e yakın Hurdufne³ adlı köyde 204/820 ya da 206/822 tarihinde doğduğu (Dayf, ts. , s. 270; Ferrûh, 1401, s. 357) ve 284/897 tarihinde de yine memleketi Menbic'te vefat ettiği kaydedilir. Bedevi Arap kültürünün hâkim olduğu Menbic ve çevresi (eş-Şûlî, 1378, s. 6-7), fesahatinden beslendiği aşiretinin arasında büyümesi, onun şairlik yeteneğinin gelişmesine katkı sağlar. Ayrıca el-Buhturî'nin pek çok şiir ve hutbe ezberlediği gibi döneminin eğitim anlayışına bağlı olarak dil, nahiv, fıkıh, tefsir, hadis ve kalam ile ilgili de dersler aldığı, *Kur'ân-ı Kerim*'in büyük bir bölümünü de hıfzettiği ve hatta meclislerinde bulunduğu ulema halkalarına ihtilaf ettiği de bilinir (Dayf, ts. , s. 271). Aldığı eğitim ve hayata gözlerini açtığı çevre, onun kültürel birikimi, üslubu ve dili üzerinde etkili olur (eş-Şûlî, 1378, s. 6-7). Genç yaşta şiir söyleme konusundaki yeteneğini fark eden şairin tanınırlığı artmaya başlar (Dayf, ts. , s. 271; İbn Hallikân, ts. , s. 6/22). Hayatının ilerleyen dönemlerinde onun bu tanınırlığı, Abbasi sarayına kadar ulaşır ve şair, Abbasi sarayında şiirlerini hâmlerine sunar. Methiye konulu çok sayıda şiir sahibi olan el-Buhturî, bu şiirlerini devletin farklı kademelerinde görev yapan hâmlerine ve özellikle de Abbasi Halifesi el-Mutevekkil (d. 206/822- ö.247/861) ve el-Mutevekkil döneminde farklı devlet görevlerinde yer alan el-Feth b. Hâkân (d. 200/815-16- ö.247/861)'a çeşitli vesilelerle inşad etmiştir.

el-Buhturî, aşağıdaki kasidesinde Ebû Sa'îd Muhammed b. Yusuf b. Abdurrahman eş-Şağrî'yi överken memdûhuna içinde bulunduğu maddi sıkıntısını da dile getirir. Şairin bu kasidesi hem hacim bakımından kısa olmasıyla hem de övgü ve yardım talebini birlikte ihtiva etmesiyle diğer medih konulu kasidelerinden farklıdır.

el-Buhturî, kendisiyle aynı kabileye yani Tay' kabilesine mensup ve kumandan olan memdûhu Ebû Sa'îd Muhammed b. Yusuf b. Abdurrahman eş-Şağrî'yi övdüğü kasidesinde, kendisinin memdûhunun ihsanına ihtiyacı olduğunu elinin darlığından şikâyet ederek dile getirir. Şair, şiirine kendisinin ve aile efradının memdûhu için duacı olduğunu ima ettiği bir beyitle başlar. Şair, memdûhunu şikâyet ettiklerini çözüme kavuşturacak ve derdine derman bulacak bir merci olarak gördüğünü ifade ettiği beyitleriyle şiirine devam eder. Şair, hâmişinin yani memdûhunun desteğine ihtiyacı olduğu kanısının memdûhunda teşekkül etmesini sağlamaya çalışır ve onun yardımıyla sorunlarını bertaraf edebileceğini açıkça dile getirir. Bu ihtiyacı dile getiriş aynı zamanda bir talebin ifadesidir. Hâmişine kendisine sunulmuş zamanı muğlak olan vaadini hatırlatarak sözünün gerektirdiğini yerine getirmesi konusunda telkinde bulunur. Şair, hâmişinin ihsanda bulunmasını emir kipi kullanarak dile getirir. Kendisinin şikâyetine konu olan borçlarının hâmişinin bir oruç fidyesine hatta fidyenin bir öğününe karşılık geldiğini belirterek hâmişinin nezdinde

borçlarının miktarının azımsanacak oranda olduğunu ifade eder. Bu beytinde örtük bir ifade şekliyle olsa da şairin hâmîsini hâli vakti yerinde biri olarak tasvir etmesinin yanı sıra onun varlıklı olması yönünü de övgüsünde yüceltme nesnesi olarak kullandığı söylenebilir. Şair, bu şiirinde içinde bulunduğu durumu betimlerken söz konusu hâlinin kurtarıcısı olarak gördüğü hâmîsini de bu konuda eyleme davet ederek yönlendirir. Şairin şiirinin ilk dizesi bir adanmışlığın ifadesidir. Adanmışlık ise şair ve hâmîsi “arasında sağlam ve geniş kapsamlı bir bağ kurar.” (Gruendler, 2003, s. 71) Şair, şiirinin devamında da hâmî şair ilişkisinde, hâmîsinin kendisine düşen yükümlülükleri hatırlatan ifadelerle yer verir. Burada memdûha düşen, adil ve cömert bir şekilde şairin şiirinde öne sürdüğü ifadeleri onaylayacak yönde eylem geliştirmesidir:

وَجَمِيعُ مَنْ وَلَدَا - مِنْ الْأَسْوَءِ	نَفْسِي تَقِيكَ - وَالْإِدَائِ كِلَاهُمَا
وَلَدَيْكَ مِمَّا أَشْتَكِيهِ دَوَائِي	ثَقُلُ الْخَرَجِ عَلَى دَيْنٍ مُؤَلَّمٍ
بِدَوَائِهِ - لَا شَكَّ أَذْقَعُ دَائِي	أَنْتَ الطَّبِيبُ لِدَاءِ جُرْحِي، وَالَّذِي
فَامُنُّنٌ عَلَى بَأْسِ أَنْ تُخِفَّ أَدَائِي!	وَالْوَعْدُ فِيهِ مِنْكَ لِي مُتَقَدِّمٌ؛
مَا إِنْ يَكُونُ لَدَيْكَ قَنْدَرُ غَدَاءِ	إِنَّ الْبَقِيَّةَ مِنْ خَرَجِي قَدْزُهَا
وَاجْعَلْ غَدَاكَ لِي فِيهِ غَنَائِي!	فَامُنُّنٌ عَلَى بَصَوْمٍ، يَوْمٍ وَاحِدٍ

Ben, annem, babam ve onlardan doğan herkes,

Seni kötülüklerden korusun.

Elem verici bir yüküdür vergilerin ağırlığı,

Ve sendedir şikâyet ettiklerimin dermanı.

Sensin amansız yaramın dermanı, tabibi;

Şüphesiz ki, ben -senin de yardımınla- bertaraf edeceğim derdimi.

Senin tarafından sunulmuş bir vaat vardır bana;

Borçlarımı hafifleterek ihsanda bulun bana.

Senin nezdinde öğle yemeği kadar,

Borçlarımdan geri kalan miktar.

Sen bana, tek bir oruçlu gün bağışla;

[Zira] senin tek bir öğle yemeğin kâfi gelir bana

(el-Buhturî, 1964, s. 1/44; 2000, s. 1/61)

el-Buhturî'nin aşağıda bazı beyitleri yer alan kasidesi, Halife el-Mu'tez-billâh'ın annesi Kâbiha'nın kâtibi olan, Halife Mu'temid-alellâh'ın kardeşi el-Muvaffak'ın ise sır kâtibi olarak görev yapmış olan ve Halife Mu'temid-alellâh döneminde de vezir olarak tayin edilen (el-Buhturî, 1964, s. 1/33) Ebû Muhammed el-Hasan b. Maḥled b. el-Cerrâh(ö. 259)'a arz edilmiş bir methiyedir. Şair, bu kasidesine genellikle nesîb/teşbîb bölümüyle başladığı diğer kasidelerinden farklı olarak doğrudan hâmisini yücelttiği ifadelerle başlar. Şair, şiirinin ilk beytinde nida ederek kendisine muhatap seçtiği gökyüzünde meydana gelen doğa olaylarından şimşeğe seslenir. Şimşeğin vasıflarını hâmisinin konumunun yüceliğini betimlerken araç olarak kullanır hatta şair, bu araçsallaştırdığı vasıfları hâmisîyle mukayese eder. Bu mukayesede, şimşek ne kadar yükselirse yükselsin ne kadar yağmurun yağışını çoğaltırsa çoğaltsın ve aşikâr olan ziyasıyla zifiri karanlığı yok ederse etsin şairin hâmisinin yüceliğiyle boy ölçüşemez. Dolayısıyla şairin hâmisî, ulaşılabilirlik açısından şimşekten üstün tutulur. Şair, şimşek ve yağmur tasavvuru eşliğinde dolaylı bir anlatımla hâmisinin cömertliğine atıfta bulunur. Şairin şimşeğe yönelik nidası, hâmisine yönelttiği örtük bir seslenişin ifadesidir. Bu durumda sesleniş, kasideyi sunma ve bunu ilan etme işlevlerini yerine getirir. Kasidenin bir emir cümlesi şeklinde kurgulanan ikinci beytindeki “zifiri karanlık” ifadesi ise şairin hâmisinin ihsanına ihtiyaç duyduğu zor durumda bulunma ya da muhtaç olma durumunun dolaylı bir anlatımı olarak yorumlanabilir. Şair kimi zaman muhtaçlık durumunu açıkça ifade ederken kimi zamanda farklı betimlemeler vasıtasıyla dile getirir. Şair, memdûhunu doğrudan adıyla anarak zımnî ya da açıkça dile getireceği yükümlülüklerin muhatabını belirler. (Gruendler, 2003, s. 73) Aynı zamanda hâmisîyle karşılıklı bir iletişim içinde olduğunun da ifadesidir:

يَا بَرْقُ أَفْرِطْ فِي اعْتِلَاكِ	أَوْ صُـبِّ بِجُـودِكَ وَاهْتِمَائِكَ!
أَوْ كَثِّرْ فَالْظَّلْمَ بَالِدُ	وَرِ الْمُضْيِيءِ مِنْ أَنْجِلَائِكَ!
مَا أَنْتَ كـ "الْحَسَنِ بِنِ مَخـ"	لَمْ دَ "فِي اقْتِرَابِكَ وَ انْتِوَاءِكَ"

Ey şimşek, yükselebildiğin kadar yüksel,

Yağabildiğin kadar yağ; boşalabildiğin kadar!

Ayan olan ışığınla

Bertaraf et zifiri karanlığı.

Yakınlıkta ve mesafede sen

“el-Hasan b. Maḥled” gibi değilsin.

(el-Buḥturî, 1964, s. 1/33; 2000, s. 1/56)

el-Buḥturî, methiyesinin devamında da şimşek ile hâmîsi arasındaki mukayeseyi devam ettirir. Bu karşılaştırma aracılığıyla, şimşeğin hâmîsine nispet ettiği niteliklerini övgü unsuru olarak şiirde işler. Hâmîsinin erdemini, asaletini özellikle de cömertliğini ön plana çıkardığı beyitlerini peşi sıra dile getirir. Hâmîsinin cömertlik yönünü ön plana çıkartan ve bunu övgü vesilesi yapan şair, muhatapına söyleminin gereğini gerine getirme sorumluluğu yükler ve hâmî bunu sağlamakla ahlaki olarak yükümlü hâle gelir. Muhatap ahlaki açıdan şairin hakkındaki söylemini onaylamak ve şairin güvenini boşa çıkarmamak yönünde eylem geliştirir (Gruendler, 2003, s. 41). Şair ile hâmîsi arasında bir diyalog olarak tasavvur edilebilecek olan bu durum, himâye ilişkisinin devam edebilirliği açısından karşılıklı sorumlulukları beraberinde getirir. Bu, himâye ilişkisinin devam edebilirliği açısından önemlidir. Nitekim şiirin sunulduğu ortama bağlı olarak kamusal tanıklık da yükümlülüklerin yerine getirilmesinde etkili olabilir:

إِنِّي وَجَدْتُ ثَنَاءَهُ	فِي النَّاسِ أَشْرَفَ مِنْ ثَنَائِكَ
وَأَرَى نَدَاهُ بِمَالِهِ	يَعْلُو نَدَاكَ لَنَا بِمَائِكَ
وَضِيَاؤُهُ فِي الشَّيْءِ أَوْ	لَى بِالْفَضِيلَةِ مِنْ ضِيَائِكَ
وَسُوءُهُ لِلْمَجْدِ أَرْ	كَمَى مِنْ سُوءِكَ وَازْتِقَائِكَ

279

Ben onu âleme methetmeyi,

Daha şerefli addediyorum methetmekten seni.

Senin cömertliğinin üstünde görüyorum

Onun malıyla cömert davranmasını,

Elindekini sarf etmesini.

Onun parıldayan ışığı [erdem]

Övgüye daha çok layıktır senin ışığından.

Onun şerefteki/asaletteki yüceliği

Daha evladır senin yüceliğinden ve ululuğundan.

(el-Buḥturî, 1964, s. 1/34; 2000, s. 1/56)

Kasidenin sekizinci beyti bir adanmışlığın ve adanmışlıktan dolayı hissedilen huzurun ifadesidir. Aynı zamanda şairin hâmîsine olan sadakatının dile getirilişi olarak da yorumlanabilir. Herkes, şairin tam bir adanmışlıkla yöneldiği hâmîsinin eşi benzeri olmayan vefasından, doğru sözlülüğünden ve lütfu konusundaki vaadini yerine getirmiş olmasından haberdardır. Şairin bu beyitlerinde, söz konusu ettiği sıfatların herkes tarafından bilindiğini hâmîsine hatırlatmasının altında yatan gerekçe, şairin elde etmek istediği ihsan konusunda hâmîsine yüklediği sorumluluktur. Herkesin bilgisi dâhilinde olması, bu sorumluluğun yerine getirilmesini elzem kılar:

نَفْسِي فِي دَاوْلِكَ إِنَّ حَظًّا يَكُونُ نَفْسِي مِنْ فِدَائِكَ
قَدْ سَارَتْ الرُّكْبُ أَنْ بَالًا حَبْرَ الْمُعْجَبِ عَنْ وَقَائِكَ
وَتَحْدُثُوا عَنْ نُجْحٍ وَغَا دِكَ فِي السَّمَا حِ وَصِدْقِ وَائِكَ

Canım sana feda olsun;

Canımın sana feda oluşu benim ikbalim.

Süvariler, çıkıp yola

Senin eşi benzeri olmayan o vefanı yaydılar her yere.

Lütuftaki vaadinin zaferini,

Anlatıp durdular ve sözünün doğruluğunu.

(el-Buhturî, 1964, s. 1/34; 2000, s. 1/56-57)

Kasidenin aşağıda yer alan beyitleri, şair ile hâmîsi el-Hasan b. Maḥled arasındaki himâye ilişkisinin yeni oluşmaya başladığı şeklinde yorumlanabilir. Şair, her koşulda hâmîsine yönelmişliğini soru cümlesi şeklinde kurguladığı beytinde dile getirir. Bu beyitler hem himâye talebinin bir ifadesini hem bu talebin karşılıksız kalmasından duyulan endişeyi barındırır. Şairin arzusunun ve endişesinin dışavurumudur. Şair, samimiyetle dile getirdiği estetik söylemiyle hâmîsine olan güvenini ve sadakatini belirtir. Bu güven ve sadakat hâmîsinin göstereceği cömertlikle karşılığını bulacaktır. Bu durum, şair ile hâmîsi arasındaki temelde mübadeleye dayanan karşılıklı ilişkinin bir başka göstergesidir:

فَعَلَامَ أَغْدُو لَاحِثَةً ثِيَابَكَ أَوْ أَهْجَرَ لَافْتَضَ ثِيَابَكَ!
سَمِيمًا وَمَا أَوْلَيْتَهُ بِالْأَمْسِ كَمَا أَنَّ عَلَى ابْتَدَائِكَ
وَيْسُ وَغْنِي تَرْكُ اعْتِمَادِ دِكَ وَالتَّأَخُّرُ عَنْ لِقَائِكَ

*Sabahın ayazında, öğlenin sıcağında
Gelmek için ne yapayım sana?*

*Bilhassa senin dün,
Bana yaptığın iyilik bir başlangıçtı.*

*Senin bana itimat etmemen, beni tasalandırdı,
Ve bir de, benimle buluşmaktan geri kalman.*

(el-Buhturî, 1964, s. 1/34-35; 2000, s. 1/57)

Kasidenin son iki beyti, bir önceki beyitlerde dile getirilen endişenin nedenini açıklığa kavuşturur. Şairin hâmîsinin kâtibi tarafından geciktirilen ihsan, güven ve sadakatının karşılıksız bırakılması hâli, şairi endişeye sevk etmiştir. Şair, himâyeye ilişkisinin devamlılığını arzu ettiğini, bağışın gecikme durumundan hâmîsinin bihaber olma hâli üzerinden tahayyül ettiği hüsnüzannıyla kasidesine son verir. Şairin bu şekilde bir tavır geliştirmesi de devamlılığını arzu ettiği himâyeye ilişkisinin dışavurumudur:

وَنَقِصْرُ الْعِيَالِ سَيِّئٌ سَيِّئٌ بِكَ وَالْمُتَمَمِّمُ مَنْ عَطَاءُكَ
بِمَطَالٍ هَذَا: إِنْ أَعَى دُ مَطَالًا هَذَا مَنْ غَيْرِ رَائِكَ

Kabahat, [kâtibin] “es-Seybi”nin

Senin bağışını ve ihsanını [geciktirmesidir].

O [es-Seybi] savsaklayarak bağışı geciktirdi;

Nitekim kanaatim odur ki

Onun bağışı geciktirmesi senin kanaatinin dışındadır.

(el-Buhturî, 1964, s. 1/34; 2000, s. 1/57)

el-Buhturî, yaşlılıktan dem vurduğu ve gönlü çalan bir sevgilinin aşkını konu edindiği teşbîb bölümüyle başladığı aşağıda bazı beyitlerine yer verilen kasidesini Abbasi Halifesi el-Mutevekkil döneminin önemli devlet adamlarından biri olan el-Feth b. Hâkân’a arz etmiştir. İyi bir devlet adamı olarak ve kitaba olan aşırı ilgisiyle pek çok kaynakta konu edilen el-Feth b. Hâkân, el-Buhturî’nin en önemli hâmîlerinden biridir. el-Buhturî, çeşitli sebeplerle hâmîsine methiyelerini sunmuştur. Şairin divanındaki medih konulu şiirlerinin büyük bir çoğunluğunu el-Feth b. Hâkân’a sunulan methiyeler oluşturur. Ayrıca el-Buhturî’yi Abbasi Halifesi el-Mutevekkil’e takdim eden de el-Feth b. Hâkân’dır. Şair hâmîsine inşad ettiği bu şiirine gençliğe olan özlemini

dile getirdiği ve gönlünü çalan bir güzelin aşkını konu edindiği nesîb/teşbîb bölümüyle başlar. Şairin şiirinin girişindeki yaşlılık vurgusu, geçen zamana karşılık gelir ve zamanın derinliğini ifade eder. Şairin geçip giden zamanın, değişen duyguların anlatıldığı beyitlerinin hemen akabinde hâmîsinin övgüsüne cömertlik yönünün vurgulanmasıyla geçişi, var olan ve muayyen bir zamandan azade devam etmesi arzulanan himâye ilişkisinin dışavurumudur. Zira himâye ilişkisinin devamlılığını sağlayan şairin sadakat ve güveni, hâmînin cömertliğidir. Şair değişen duygularına ve yaş almasına rağmen hâmîsine olan bağlılığının daim olduğunu/olacağını da bu beyitleri aracılığıyla dile getirir. el-Buhturî gibi II. Abbasi Dönemi şairlerinden biri olan İbn Rûmî'nin medih konulu şiirlerini inceleyen Beatrice Gruendler, şiirin dünyasında yer alan monologların, diyalogların, zamanın derinliğinin, kurgulanmış ya da tarihî kişilerin, soyut kavramların ve kişileştirilmiş nesnelerin şair ile hâmîsi arasındaki konuşma eylemini gerçekçi kıldığını ve hatta bunun da ötesine geçerek şiire dramatik bir söylem kattığını belirtir. Ona göre söz konusu bu durum, medih konulu şiirlerin dramaya evrilmesini sağlar. (Gruendler, 2003, s. 39) Benzer durumlar, el-Buhturî'nin bazı şiirlerinde de görülür. el-Buhturî, bu şiirinde hâmîsinin övgüsüne geçtiğinde ilk olarak onun cömertliğini vurgular. Hâmîsini cömertliğin anahtarı, dünyanın süsü ve edebî kaynağı olarak tasvir eder. Gönlü hoşnut olduğunda ihsanının bolluğuna dikkat çeken şair, gazabının da hiddetini belirtmekten geri durmaz. Hiddetinin karşısına konumlandığı cömertliğini ise çorak bir araziye sulamış bereketli bir yağmura denk tutar:

هَذَا إِذَا، "وَالْفَتْحُ" مِفْتَاحُ النَّدَى وَزَهْرَةُ الدُّنْيَا، وَتَنْبُوعُ الْأَدَبِ
يَرْضَى فَيْرَمِي بِاللَّهِ سَمَاحَةً وَيَغْضَبُ الْمَوْتُ إِذَا "الْفَتْحُ" غَضِبَ
أَنْظُرْ إِلَى آثَارِهِ عِنْدَ اللَّهِ تَنْظُرْ إِلَى آثَارِ غَيْثٍ فِي عُشْبٍ

İşte "Feth" de cömertliğin anahtarıdır,

Ve dünyanın süsü, edebî kaynağıdır.

Gönlü hoşnut olduğunda cömertçe ihsanda bulunur,

"Feth" gazaba geldiği zaman ise ölüm de gazaba gelir.

Cömertlik konusunda onun yaptıklarına bak!

Onların bereketli bir yağmurun çorak bir yerdeki izleri gibi olduğunu görürsün.

(el-Buhturî, 1964, s. 1/155; 2000, s. 1/123-124)

Şair, şiirinin devamında da hâmîsinin cömertliğine vurgu yaptığı beyitlerle devam eder. Cömertliği kişileştirerek hâmîsine intisap ettirir ve bir kez daha hâmîsinin cömertliği ile yağmur arasında benzerlik ilişkisi kurar:

لَوْ قِيلَ لِلْمَجْدِ: اِنْتَسِبْ إِلَى امْرِئٍ! لَمْ تُلَفِّهِ إِلَّا إِلَيْهِ يَنْتَسِبُ
أَيْتُ، وَغَيْتُ، وَجَوَادُ مَا جَدُّ كَفَّاهُ بِالْأَمْوَالِ تَحْبُوءُ وَتَهَبُ

*Cömertliğe bir kişiye intisap etmesi söylenecekti; Sen,
Onun Feth’den başkasına mensup kalındığını göremezdin.*

*Cesur, şerefli, bereketli bir yağmur gibi cömert olandır;
İki eli de karşılıksız verendir.*

(el-Buhturî, 1964, s. 1/155; 2000, s. 1/124)

Hâmîsine dost olanı bahtiyar kılan şair, ona düşmanlık edecek olanı da felaketlere hazırlanması konusunda uyarır. Onun bu uyarısı, bir bireye yönelik olmaktan daha fazla kamuya yönelik genel bir ifade mahiyetindedir. Kendisinin ona yönelik itaatini farz kılan şair, “sen” zamiri nidası eşliğinde genel bir kabul şeklinde isyan edenin akıbetini duyurur:

طُوبَى لِمَنْ وَالَى "أَبُو مُحَمَّدٍ"! وَقُلْ لِمَنْ عَادَى تَاهَبُ لِلْعَطَابِ
طَاعَتْهُ فَارْضُ، فَإِنْ عَصَى يَتَّهَ كُنْتَ بِعَصِيَانِكَ لِلنَّارِ حَطَابِ

*Ne mutlu “Ebû Muhammed”le dost olana!
Ona düşmanlık eden kişiye ise “Felakete hazırlan.” de.*

*Ona itaat etmem, farzdır [zira]
Sen ona isyan edersen cehennemdeki odun olursun.*

(el-Buhturî, 1964, s. 1/155; 2000, s. 1/124)

Şairin şiirine dâhil edilen ve genel kabulün ifade ediliş biçimi olarak da yorumlanabilecek olan “sen” zamiri aracılığıyla kendi beklentilerini de dile getirir. Hemen akabindeki beyitte de beklentisini açıkça ifade eder ve övgüsünü libas olarak somut bir nesneye dönüştürür:

يَا مَادِحَ "الْفَتْحِ"، وَيَا أَمْلَهُ لَسْتُ أَمْرًا خَابَ، وَلَا مُثْنٍ كَذَبَ
إِذَا كَسَانِي "الْفَتْحُ" أَثْوَابَ الْغَنَى فَكُفُّوْتِي إِيَّاهُ. مَدَحُ مُنْتَحَبَ

*Ey “Feth”i öven ve ondan beklentisi olan kişi; sen,
Ne hayal kırıklığına uğramış ne de hayalleri boşa çıkmış birisin.*

*Eğer “Feth” beni servet elbiseleriyle kuşatırsa,
Ben ise libas olarak güzide bir övgü sunacağım ona.*

(el-Buhturî, 1964, s. 1/155; 2000, s. 1/124)

Şiirlerinin ithaf edileni memnun edeceğine inanan şair, söylem biçiminin özgünlüğünü de öne çıkartır. Şiirini alımlı bir güzelin gerdanındaki ziynetlere benzeten şair, hâmîsine yönelik beklentilerine haklı bir zemin hazırlama çabası içerisinde. Nitekim bu niyetini şiirinin son iki beytinde açıkça ifade eder:

قَصَائِدُ يَطْرُبُ مَنْ هُوَ دَى لَهْ؛ وَلَدَّةُ النَّفْسِ مِنَ الْعَيْشِ الطَّرِبُ
لَمْ أَمُتْ عِزَّ حُلَيْتِهَا يَوْمَئِذٍ، وَلَا أَغْرَتْ حَيْنَ قُلُومِهَا عَلَى الْكُتُبِ
جَاءَتْ كَدْرٌ فِي سِمَاطِ لَوْلِي فِي جِيدِ خَوْدٍ أَوْ كَعْقِيَانِ الدَّهْبِ
سِحْرٌ حَالٍ لَمْ أُؤَلِّفْ عَشْدَهُ إِلَّا لَتَعْلُو رُتْبَتِي عَلَى الرُّتَبِ
وَكَيْفَ لَا يَأْمُلُ رَاجِيكَ الْغَنَى وَأَنْتَ رَأْسُ الْمَجْدِ، وَالْأَمْسُ ذَنْبُ!

*İthaf edileni mesut eden kasideler,
Yaşama sevincinin gönülde hissedilişi gibi.*

*Ne bir gün onun süsünü birinden borç aldım,
Ne de kendim söylediğimde başka kitaplara borç verdim.*

*[Söylediğim şiirler] tıpkı alımlı bir güzelin
Gerdanındaki altın ya da inci gibi.*

*Onun gerdanına dizilenler, meşru görülmüş bir efsun gibi,
[Umulur ki] diğerlerinin üstüne çıkarsın benim mevkim.*

*Sen, soyluluğun başı, insanlar da kuyruğu iken,
Sen'den umarı olanlar*

Nasıl olur da zenginlik beklentisi içinde olmazlar?

(el-Buhturî, 1964, s. 1/155-156; 2000, s. 1/124)

el-Buhturî'nin hâmîsi el-Feth b. Hâkân'a sunduğu bir başka methiyesi de aşağıda yer alan ve dört beyitten oluşan şiirdir. Şairin bu şiiri, genel kasidelerinin aksine hacim olarak daha kısa olmakla birlikte övgü ifadeleri açısından doyurucu bir muhtevaya sahiptir. Ayrıca şair, bu şiirinin ilk beytine

Nasr Sûresi'nin ilk âyetini tanzim ederek başlar. Şair, karanlıktan aydınlığa çıkışın mimarı olarak gördüğü hâmîsine, sahip olduğu karakteri dolayısıyla devletin umudu olma misyonunu da yükler:

قَدْ جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ وَشَقِيَ عَذَابُ الظُّلُمَةِ الصُّبْحُ
وَزِيرٌ مُلْكٍ وَرَجَا دَوْلَةٍ شِيْمَتُهُ الْإِنْعَامُ وَالْمَصْفُوحُ

Allah'ın yardımı ve Feth geldi;

Ve bizi karanlıktan aydınlığa çıkardı.

Devletin umudu, saltanatın veziridir O.

Onun karakteridir, lütüfkâr ve bağışlayıcı olması.

(el-Buhturî, 1964, s. 1/474; 2000, s. 1/295)

Şair, hâmîsinin sahip olduğu kudreti vurgulamak için hâmîsi ile aslan arasında benzetme ilgisi kurarak ifade ederken onun cömertliğini de pek çok şiirinde olduğu gibi taşkın bir yağmur simgesiyle dile getirir. Şair, hâmîsini cömertlik yapmaya muktedir kıldığını da cömertliğe açılan bütün kapıların anahtarının sahibi olarak tahayyül ettiği hâmî tasavvuru üzerinden anlatır. Şair, hâmîsi ile kendisi arasındaki iletişimi kapalı bir kapı alegorisiyle aktarır. Kapının açılmasıyla iletişim başlar; şiiriyle övgüsünü, şiirindeki samimiyetle sadakatini hâmîsine sunan ve buna mukabil hâmîsinin cömertliğiyle taltif edilen şair, ilişkinin muhataplarından biri hâline gelir:

كَالْأَيْمَنِ إِلَّا أَنْتَ مَا جَدُّ كَالْغَيْثِ إِلَّا أَنْتَ هَ مَ مَحْ
وَكُلُّ بَابٍ لِلنَّادِي مُغَالِقٍ فَإِنَّمَا مِفْتَاحُ هَ "الْفَتْحُ"!

Aslan gibidir, ancak soylu bir aslan;

Yağmur gibidir, ancak bereket getiren bir yağmur.

Cömertliğe [açılan] bütün kapılar kapalı;

Anahtarı ise "Feth"in elindedir.

(el-Buhturî, 1964, s. 1/474; 2000, s. 1/295)

el-Buhturî'nin söz edimleri bağlamında değerlendirildiğinde sözün icbar gücünün yansıdığı söylem biçimlerini içeren beyit örneklerinin yer aldığı kasidesinde Ebû Bekr Muhammed b. el-Faḍl b. el-ʿAbbâs'ı methetmiştir. Şair, şiirinin nesîb bölümünden sonra memdûhuna soru yöneltmek ihtiyacı olan yardımı dolaylı bir anlatımla dile getirir ve derdinin dermanı olarak memdûhunun cömertliğini gördüğünü anlatır:

وَهَلْ جُرْحُ يُرْبٍ يَغْيِرُ أَسَى؟ وَهَلْ غَرْسٌ يَطْوِلُ بِغَيْرِ مَاءٍ؟
 غَرِيْبَتْ بِأَزْنَعٍ: بِيْدٍ، وَعَنْسٍ، وَلَيْلِي دَامَسِي، وَزَحْيَلِي نَاءٍ
 وَلَوْ لَا "أَحَدٌ" وَنَدَى يَدِيْهِ لَبَاتِ الْمُعْتَمِدُونَ عَلَى الطَّوَاءِ

Tabip olmadan yara iyileşir mi?

Ve su olmadan fidan boy atar mı?

Ben tutundum dört şeye; Ele, sefere dayanıklı deveye,

Karanlık geceye ve uzak diyarlara yolculuğa.

İhsan bekleyenler [muhtaçlar] aç kalırlardı.

Ahmed ve onun elinin cömertliği olmasaydı.

(el-Buhturî, 1964, s. 1/46; 2000, s. 1/62)

Şair, memdûhunun yüce bir kişi olduğunu ve meclisinin mümtazlığını vurgularken onun kendisi de dâhil her dertlinin derdine deva olacağını ifade eder. Şairin memdûhuna yönelik çaresizlerin çaresi betimlemesi aynı zamanda bir talebin ifadesidir. Şair, memdûhunun adını bu şiirinde de anarak doğrudan muhatabına seslenir. Dolayısıyla beklentilerinin mercini belirleyerek arzu ve taleplerinin karşılığını bekler:

"أَبُو بَكْرٍ"، فَكَمْ أَمَى جَرِيْحاً! وَكَمْ عَمَّ الْأَعْلَابُ الْفَاءِ!
 فَكَمْ فِي كَفِّهِ أَبْدَأُ فُرَاتٍ يَفِيضُ عَلَى الرِّجَالِ مَعَ اللَّيْسَاءِ
 فَكَمْ نَادِيهِ مَكْرَمَةٌ وَفَخْرٌ لِأَرْبَابِ الْمَقَاجِرِ وَالْعَلَاءِ

Ebû Bekir, nice yaralıyı tedavi etmiştir;

Nice hastaları da şifasıyla kuşatmıştır/sarıp sarmalamıştır.

Onun elinde vardır ebediyen bitmeyecek/bolca akacak

tatlı su kaynağı,

Kadın ve erkeklerin nasipleneceği.

Yüceliğe gıpta edilecek şeyleri arayanlar için o, öyle bir kişidir ki,

Onun meclisi güzel meziyetlerle doludur.

(el-Buhturî, 1964, s. 1/46; 2000, s. 1/63)

Şair, memdûhunun verdiği sözü tutan biri olduğunu söylerken bu yöndeki beklentisini dile getirmekte ve memdûhuna sözünü tutması yönünde bir sorumluluk yüklemektedir. Şairin memdûhundan bir başka beklentisi de süreklilik arz eden samimi bir dostluktur. Bir başka ifadeyle devamlılık arz edecek olan bir himâye ilişkisidir:

رَأَى حَوْزَ الثَّنَاءِ أَجَلَ كَيْسَبَا؛ وَحَسِبَ الْمَرْءَ مَكْسَبَهُ الثَّنَاءِ
وَلَمْ يَكْ وَاْعِدْ وَاْعِدْ كَذُوباً وَلَا قَوْلَ يَقُولٍ بِلا وَقَاءِ
هُوَ الْخَلُّ الْوَدُودُ لِكُلِّ خَلٍّ يَدُومُ عَلَى الْمَوَدَّةِ وَالْإِخَاءِ

*En değerli kazanç olarak gördü övgüyü kazanmayı,
[Nitekim] yeter de artar bile kişiye de övgü kazanması.*

*O, olmadı ne yalancı vaatte bulunan
Ne de verdiği sözü yerine getirmeyen.*

*O, içten bir dosttur her bir dostu için
Dostluğunu ve muhabbetini daim kılan.*

(el-Buhturî, 1964, s. 1/47; 2000, s. 1/63)

287

Şair, pek çok medih konulu kasidesinde olduğu gibi memdûhunun cömertliğini yağmur ve deniz metaforlarıyla ifade eder. Varlığının müsebbibi gördüğü memdûhunu yüce bir ahlak sahibi olarak tasvir ederek beklentilerini karşılaması yönünde yönlendirici bir tavır geliştirmeye çabalar. Şairin hâmişinin ahlakına olan övgü ifadeleri, himâye ilişkisinde hâmiye düşen ahlaki sorumluluğu yerine getirmesi konusundaki mesajı içerir:

هُوَ الْبَحْرُ الَّذِي حُدِّثَتْ عَنْهُ، هُوَ الْغَيْثُ الْمَغِيثُ مِنَ السَّيِّئَاتِ
لَهُ الْأَخْلَاقُ، أَخْلَاقُ الْمَعَالِي وَأَيَّاتُ الْمُرُوءَةِ وَالسَّخَاءِ

*O, benim sayesinde var olduğum bir denizdir;
Ve o, gökyüzünden bereketli yağmur yağdırandır.*

*En güzel ahlak sahibi O'dur.
Ondadır cömertlik ve faziletin emareleri.*
(el-Buhturî, 1964, s. 1/47; 2000, s. 1/63)

Şair, memdûhunun ihsanlarının bolluğunu vurgulamak için onu ulu bir binaya benzetir ve memdûhunu da o ulu binanın banisi olarak yüceltir. Memdûhu düşmanlarına ve kıskananlarına rağmen zail olmayacak izler bırakmıştır ve en uzak, ücra yerlere ulaşmıştır:

"أَبَا بَكْرٍ" بَنَيْتُ بِنَاءً طَوِيلَ مِنْ الْإِحْسَانِ لَيْسَ مِنَ الْبِنَاءِ
فَلَا زَالَتْ نَجْوُكَ طَالِعَاتِ عَلَى زَغَمِ الْخَوَاصِدِ وَالْعِدَاءِ
فَتَبَالُغُ فِيهِ أَقْصَى كُلِّ حَالٍ تَقْدِرُ نَيْلَهُ فِي الْإِنْتِجَاءِ

Ey Ebû Bekir, hiç de sıradan olmayan lütfunla

Ulu bir bina inşa ettin.

Düşmanlara ve kıskananlara rağmen

Zail olmayacak senin doğan yıldızların.

Erişirsin sen onlarla,

Ulaşması mümkün olmayan en uzak, ücra konuma.

(el-Buhturî, 1964, s. 1/47; 2000, s. 1/63)

Şair, memdûhunu ve meziyetlerini ön plana çıkarmak için memdûhuyla karşılaşmadan önceki kişilerle onu kıyaslar ve bu kıyaslama üzerinden hem memdûhunu yüceltir hem de aktardığı kötü tecrübeler üzerinden memdûhuna davranışlarının nasıl olmaması gerektiği yönünde örtük bir yönlendirmede bulunur:

وَكَمْ عَانَيْتُ قَبْلَكَ مِنْ جَمِيلٍ قَبِيحِ الْفِعْلِ عِنْدَ الْإِجْتِاءِ
مَعَاشِرُ مَا لَمْ خُلُقْ، وَلَكِنْ لَهُمْ نَعَمٌ تَدُلُّ عَلَى الرَّخَاءِ
تَعَوَّدُوا وَجُوهَهُمْ سُودًا إِذَا مَا نَزَلْتُ بِهِمْ لِمَدْحٍ أَوْ جَدَاءِ

Güzel bir beklenti içindeyken

Katlandım senden önce fiili çirkin nice kötü insanlara.

Onlar ahlaktan yoksun bir toplumdur;

Meziyetleri olmayan, müreffeh yaşayan, nimetlere sahip kişilerdi.

Medih ya da hiciv için gittiğimde onlara,

Kesilir yüzleri kapkara.

(el-Buhturî, 1964, s. 1/47; 2000, s. 1/63)

Şair, kendi hicvinin ve methinin değerinin gerçek karşılığını vereceği bir muhatap olarak gördüğü memdûhuna, şiirlerinin kıymetini anlamayanları feda eder. Bu feda ediş, şairin memdûhuna beklentilerini karşıladığı/karşılması gerektiği yönündeki sorumluluklarının gerekçesi olarak sunulur. Muhatap olarak seçilen memdûh, şairin bu güvenini boşa çıkarmamakla yükümlü hâle getirilir. Şair, memdûhu adına yönelik dua cümleleriyle hem talebinin karşılığını bulduğunu ima eder hem de bu durumdan dolayı memnuniyetini belirtir. Dua ve temenni ifadeleri aynı zamanda beklentilerinin karşılanması dolayısıyla yaşadığı sevincin dışa vurulmasının ifadesidir:

وَيَعْلَمُ كَيْفَ مَدَحِي مِنْ هَجَائِي	فِدَاؤُكَ مِنْهُمْ مَنْ أَلَيْسَ يَدْرِي
بَطُولِ الْعُمَرِ فِي عَزِّ الْبَقَاءِ!	فَعِيشْ بِسَلَامَةٍ، وَأَنْعَمْ هَنِيئاً
بِإِنْعَامِ يَتَمُّ بِلا انْقِضَاءِ	وَلَا زَالَتْ سَنُوكَ عَلَيَّكَ تَجَرِي
إِلَيْكَ بِحَقِّ أَصْحَابِ الْإِسَاءِ	وَإِنْ وَسَّيْلِي وَأَجَلٌ مَتَّي

Sana feda olsun onlardan,

Hicvimle methimi ayırt edemeyenler.

Selametle yaşa, afiyet içinde ol!

Baki bir saygınlıkla ömrün uzun olsun!

Senin bu hayatın, bütün yılların nihayet bulmasın;

Hep böyle nimetle devam etsin.

Şüphesiz ki Sen, benden yücesin,

Dostların ve benim derdimin dermanısın.

(el-Buhturî, 1964, s. 1/47; 2000, s. 1/63)

Şair, şiirinin son beyitinde ise, beklentilerini dile getirmiş olmasına rağmen memdûhunun talep edilmeden ihsanda bulunmasının daha makbul olduğunu belirtir. Bu aynı zamanda memdûhuyla yeniden karşı karşıya geldiğinde kendisine karşı ihsanları konusunda nasıl bir davranış sergilemesi gerektiğine dair yönlendirici bir ifadedir:

أَجَلُ الْجُودِ حُسْنُ الْإِبْتِدَاءِ	وَجُودُكَ كُلُّهُ خَيْرٌ، وَلَكِنْ
---------------------------------------	------------------------------------

Senin cömertliğinin hepsi güzeldir;

Lakin senden istenmeden yaptığın cömertlik daha evlâdır.

(el-Buhturî, 1964, s. 1/48; 2000, s. 1/64)

Aşağıda yer alan beyitler, el-Buhturî'nin Halife el-Musta'in-billâh zamanında kısa bir dönem vezirlik yapmış olan Ebû Salih b. Yezdâd'a sunduğu kasidesinin bazı beyitleridir. Şair, memdûhuna yönelttiği övgü ifadelerini doğa unsurları eşliğinde sunar. Şair, teşbîble başladığı kasidesine memdûhuna yönelik övgü ifadeleriyle devam eder. İsteklerinin karşılığını bulacağı bir yurdu güzelleyerek arzularının karşılanması yönündeki temennisini dile getirir. "Benû Yezdâd" isimini kullandığı beytinde doğrudan muhatabını belirleyerek memdûhunu ve kendisini karşılıklı bir diyaloga hazırlar. Memdûhunun ait olduğu kabilenin cömertliğini yağmur metoforuyla anlatırken kabilelerini de yıldız kafilesine benzeterek yüceltir:

وَأَحَبُّ أَفَاقِ السَّيْلَةِ إِلَى الْفَتَى أَرْضُ يَنَالُهَا كَرِيمُ الْمَطْلَبِ
وَلَدَى "بَنِي يَزْدَادَ" حَيْثُ لَقِيَتْهُمْ كَرَّمَ كَغَادِيَةِ السَّحَابِ الصَّيْبِ
فَإِذَا لَقِيَتْهُمْ، فَمَوْكِبُ أَنْجُمٍ زُهِرَ، وَ"عَبْدُ اللَّهِ" بَدْرُ الْمُؤَكِّبِ

İnsana en sevgili gelen ülke,

İsteklerine karşılık bulacağı yerdir.

"Benu Yezdâd"ın asaleti vardır;

Onlarla karşılaştığım yerdeki lütuf da

Bereketli yağmur bulutları gibidir.

Sen onlarla karşılaştığında,

Parlak bir yıldız kafilesiyle karşılaşmış gibi olursun

Ve "Abdullah"tır dohunayları da.

(el-Buhturî, 1964, s. 1/283; 2000, s. 1/199)

Şairin memdûhunun ahlaki özelliklerinden bahsettiği beyitleri, aslında onun söz konusu edilen o meziyetleri yerine getirmesi yönlü bir ima da içerir. Şairin memdûhunun erdemli tasviri hem kendisinin hem de genel kabulün beklentisine uygun şekilde davranış geliştirmesinin gerekçesi olarak sunulur:

قَاسِيِ الضَّمِيرِ عَلَى السَّيْلَةِ كَأَنَّمَا يَغْدُو عَلَى تَفْرِيقِ مَالٍ مُذْنِبِ

حَاطَ الْخِلَافَةَ نَاصِرًا وَمُدَبِّرًا بِوَفَاءٍ مُجْتَمِدٍ وَخَزْمٍ مُجَرَّبٍ
وَأَلَوْا هُمْ نَدْبُوهُ لِلْأَخْرِى إِذَا دُفِعَ الْإِثْمُ إِلَى الشُّجَاعِ الْمُخْرَبِ

Hak etmeden kazanılmış malı, dağıtmaya hevesli olduğu gibi

Veraset yoluyla gelen makama karşı da katı yüreklidir.

Hilafeti; destek vererek, idare ederek kuşattı.

Ve gayretli kişinin sadakati, deneyimli kişinin temkiniyle kuşattı.

Şayet onlar, onu başka bir işle mükellef kalsalardı,

O vakit, sancak da cesur, savaşı iyi bilen birine tevdi edilirdi.

(el-Buhturî, 1964, s. 1/284; 2000, s. 1/199)

Şair, memdûhuyla arasındaki samimiyeti ve bu durumun gerektirdiği sorumluluğu her ikisinin de eşit derecede paylaşması gerektiğini ima ederek kendisini sitem edecek konuma düşürmesi durumunda ne kadar zorda kalacağını ifade eder. Şair, bu durumun cenk meydanındaki düşmanın hilesinden daha beter olduğunu belirterek memdûhuna samimiyetin korunması konusunda zımni bir gözdağı da verir. Uçsuz bucaksız çöl yolculuğu tasviri üzerinden ihsanına olan ihtiyacını dile getirir:

أَفْدِيكَ مِنْ عَثَبِ الصَّدِيقِ، فَإِنَّهُ لَأَشَدُّ مِنْ كَيْدِ الْعَدُوِّ الْمُجْلِبِ
لَأَقْبَسُ جُودَكَ بِالسَّمَاعِ وَدُونَتَا شَغْلُ الْمَهَارِي مِنْ قَضَاءِ سُبُوبِ
وَرَأَيْتُ بِشْرَكَ وَالْتَنَائِفُ دُونَهُ وَاللَّيْلُ يَكْشِفُ غَمَّهُ عَنْ غَمِّهِ

Sana sitem eden bir arkadaş olmaktansa ölmeyi yeğlerim;

Zira bu cenk meydanındaki düşmanın hilesinden daha beterdur.

Senin cömertliğin ilişti kulağıma,

Develerle yol alınan uçsuz bucaksız çöl varken aramızda.

Senin parlak yüzünü gördüm,

Bir karanlık, başka bir karanlığı izlerken gece[lerde],

Parlak yüzünden mahrum ıssız çölde.

(el-Buhturî, 1964, s. 1/284; 2000, s. 1/200)

Şair, memdûhunun ihsanını bahçeleri bezeyen ilkbahar çiçeklerine benzettir. Kendisinin onun ihsanına olan ihtiyacını dile getirirken “Beni arzuladığımıza ulaştırır mısın sen?” sorusunu yöneltir. Şairin amacı, burada soru sormak değildir. Bu konudaki beklentisini dolaylı olarak ifade etmek ve şüphesiz bir eylem hâline gelmesini sağlamaktır:

وَتَبَسُّ مَاتِكَ لِلْعَطَاءِ كَأَنَّهُمَا زَهْرُ الرَّيْبِ عِخْلَالِ رَوْحِي مُعْشَرِ
هَلْ أَنْتَ مُبْلِغِي الْتَّيِّ أَعْدُوْلَهَا بِمَقَالِصِ السَّرْبَالِ أَحْمَرِ مُذْهَبِ

[Gördüm] *senin tebessümle lütufta bulunmanın,*

Yemyeşil bahçeleri bezemiş ilkbahar çiçekleri gibi olduğunu.

Kırmızı bir libas ve paralanmış bir gömlekle [hâlim harap olmuşken]

Beni arzuladığımıza ulaştırır mısın sen?

(el-Buhturî, 1964, s. 1/284; 2000, s. 1/200)

Memdûhuna olan övgülerini ifade etmeye devam eden şair, şiirinin son beyitlerinde ona kavuşma temennisini yeniden dile getirir ve şiirinin bu kavuşmayı, bol ihsanı müyesser kılacağını belirtir:

وَأَجَلُ سَبِيلِكَ أَنْ تَكُونَنَّ قَنَاعَتِي مِنْهُ بِأَشْنَقَرِ سَاطِعِ أَوْ أَشْهَبِ
وَإِذَا التَّقَى شِعْرِي وَجُودُكَ يَسَّرَا نَيْلَ الْجَزِيلِ، وَتَنِيَا بِالْمَرْكَبِ

Kızıl soylu ata binip bir an evvel sana ulaşacağıma dair kanaatim,

Senin bana bahşedeceğin en büyük ihsan.

Benim şiirim, müyesser kılar senin cömertliğiyle bir araya geldiğinde

Bol bağıışı ve bir an önce yola çıkıp [sana kavuşmayı].

(el-Buhturî, 1964, s. 1/284; 2000, s. 1/200)

Şair, methiyesini hâmişine sunarken bu eyleminin karşılığının mutlak surette hâmişî tarafından ödüllendirileceği varsayımıyla hareket eder. Bu varsayımı gerçekçi kılacak olan muhataba sorumluluk yükleme biçiminin gerçekleşmesiyle eyleme dönüşmesidir. Bir başka deyişle şair, sözün icbar gücünden faydalanarak hâmişine yüklediği sorumluluğun eyleme dönüşmesini amaçlar. Şair, şiiri aracılığıyla hâmişine güven ve sadakatini dile getirirken hâmişî de cömertliğiyle şairin söylemini onaylar ve güvenini boşa çıkartmaz. Himâye ilişkisinde karşılıklı hak ve sorumluluklar söz konusudur; bunlar karşılıklı etik kurallar içerisinde yerine getirilir. Eğer şair, methiyesini bir meclis ortamında ya da bir kutlama esnasında hâmişine sunuyorsa dinleyicilerin

varlığını da göz önünde bulundurmak gerekir. Methiye özellikle de edebî bir mecliste sunulan methiye, şair ve hâmîye yüklenen hak ve sorumluluklara kamu beklentisinin de yansıtacağı yeni görevler yükleyebilir. Ayrıca bu sunuş biçimi, edebî meclisin belirli içkin kurallarına bağlı olarak gerçekleşir. Dolayısıyla bu sunuş biçimini yani şairin ve hâmîsinin bir davranış geliştirmesini bir başka deyişle bir edimde bulunmasını John R. Searle'ün kolektif yönelimsellik kavramı ile açıklamak mümkündür. el-Buhturî, hâmîsine sorumluluk yüklediği bazı ifadelerde özellikle de kamuya seslendiği şiir beyitlerinde ihsanın yerine getirilmesini garanti altına almak ve hâmîsinin cömertliğinden kâfi miktarda faydalanmak için toplumsal yönelimsellikten beslenen olgulardan hareket eder.

Şairin doğrudan methiyesini birine sunması, methiyenin içerdiği övgü dolu ifadeler, samimi bir şekilde duyguların dile getirilmesi ve muhataba da bunun yansması methiyenin bir kutlama biçimi şeklinde değerlendirilmesini sağlar. Bu değerlendirme de övme eylemine bir olguyu, olayı ileri sürme ve beğeniye ifade etme olmak üzere iki işlev yükler. (Gruendler, 2003, s. 38) Sonuç olarak beğeni ve takdirin dile getirilmesi şeklinde değerlendirilen methiye, Searle'ün taksonomisindeki dışavurucular kapsamında yorumlanabilir. Searle göre söz edimlerinin başarılı kabul edilebilmesi için konuşan ve muhatabın samimi bir şekilde, edimin gerektirdiği kurallara uyması gerekir. Methiye söz konusu olduğunda ise şair, sadakati ve samimiyetini sunarak hâmî buna makabil cömertlikte bulunarak edimin başarılı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamış olur.

el-Buhturî'nin şiirlerinde yer alan hâmilinin ahlaki yönden tasvir edildiği ifadeler, Searle'ün taksonomisindeki kesinleyiciler bağlamında; şairin hâmîsinin şahsına yönelik övgüleri dışavurucular bağlamında; şairin hâmîsinden beklenti ve taleplerini dile getirdiği beyitler ise yönelticiler bağlamında değerlendirilebilir. Her ne kadar methiyeler şair ve hâmîsinin muhataplığında gerçekleşen bir hüviyet arz etse de methiyelerde sadece şairin bireysel amaçları söz konusu değildir. Kimi zaman hâmî ve onun eylemleri, özellikle de yönetici konumundaki hâmî söz konusu ise, kamunun beklentilerini karşılayacak şekilde tasvir edilir. “Şiir, sözel enerji patlaması olarak yalnızca gerçekliği yansıtmayı değil, onu değiştirmeyi de amaçlar. Bunu da seslendiği kişinin ifade ettiği idealleri gerçekleştirmeye zorlayarak gerçekleştirir. Bu durum mitik-şiirsel bir biçim ve dramatik, temsile dayalı bir sunuş gibi iki şekilde gerçekleşir.” (Dedes ve Sperl, 2013, s. 195) Şiirdeki monologlar, diyaloglar, tarihî ve kurgusal kişiler, somut ve soyut nesnelerin kişileştirilmesi şiirin bu yönünü aşikâr eden unsurlardır. el-Buhturî'nin methiyelerinde yer alan nida ifadeleri ve dua cümleleri de şiirin bu yönünü besleyen unsurlar olarak kabul edilebilir. Ayrıca şairin hâmîsine hitabında dua cümlelerine, nida ifadelerine ve dua cümlelerini anımsatan emir kipine yer verilmesi, hâmînin yüceltilmesinin ve ona atfedilen kutsiyetin göstergesi olarak kabul edilebileceği

gibi hâminin ihsanının yüce bir yaratıcının ihsanı gibi olması yönünde bir imanın da işareti olarak yorumlanabilir.

Sonuç

el-Buhturî, Abbasi Dönemi şairlerinden biridir ve genellikle methiyeleriyle tanınmıştır. el-Buhturî'nin methiyeleri, dili sayısız görevi olan ve dünyayı tasvir etmekle birlikte değiştiren bir eylem olarak ele alan, aynı zamanda sözün dile getirilmesiyle sadece bir söylemek eyleminin gerçekleşmediğini, sözün bir etki meydana getirdiğini de ifade eden, söz edimleri kuramının temellerini atan John Langshaw Austin ve bu kuramı geliştiren John Rogers Searle'ün görüşleri çerçevesinde ele alınır. Searle göre, bir dili konuşmak kurala dayalı bir davranış geliştirmektir. Searle'ün söylediği gibi, el-Buhturî de şiirleri aracılığıyla iletişim kurduğu hâmîlerine birtakım sorumluluklar yükler ve adil, cömert bir şekilde şiirinde öne sürdüğü ifadeleri onaylayacak yönde eylem geliştirmelerini bekler. Bir başka deyişle söz edimleri kuramı bağlamında şair, şiiri aracılığıyla hâmisî ile iletişim kurarken ya gerçekleştirdiği eylemi ya da muhatabının gerçekleştirmesini istediği eylemi dile getirir. Şair, hâmisine bazen yaşamakta olduğu maddî sıkıntıları bazen desteğine ihtiyacı olduğunu bazen de derdine derman olabileceğini ifade ederek taleplerini iletir. Şair, kendi içinde bulunduğu zor durumları, zifiri kazanlık, çöl ve çorak bir arazi metaforlarıyla anlatır. Buna mukabil hâmisinin cömertliğini ise deniz, yağmur, taşkın yağmur, tatlı su kaynağı ve ulu bir bina metaforlarıyla dile getirir. Şiirin kıymetini de vurgulayan hatta şiirini kimi zaman alımlı bir güzelin gerdanındaki altın ve inciye benzeten şair, methiyesinin hak ettiği şekilde ödüllendirilmesini ima eder. Şairin hâmisinden en önemli beklentilerinden biri de himaye ilişkisinin devamlılığını sağlayacak olan samimi bir dostluktur. Bu ilişkinin sürekliliği için her iki tarafında üzerine düşeni yapması gerekir. Sonuç olarak el-Buhturî, methiyelerinde kullandığı söz edimleriyle hem hâmisine hem de kendisine kamu beklentisinin de yansıtacağı şekilde sorumluluklar yükler. Şair, bu şekilde tavır geliştirerek hâmisinin ihsanından ve cömertliğinden kâfi miktarda faydalanmayı amaçlar. el-Buhturî'nin şiirlerinde yer alan hâmîlerinin ahlaki özelliklerini anlatan ifadeler, Searle'ün taksonomisindeki kesinleyiciler bağlamında; şairin hâmisinin şahsına yönelttiği övgü ifadeleri dışavurucular bağlamında; şairin hâmisinden beklenti ve taleplerini dile getirdiği beyitler ise yönelticiler bağlamında değerlendirilebilir.

el-Buhturî, methiyelerinde hem doğa tasvirlerine yer verir hem de teşbih sanatında doğa unsurlarından faydalanır. Şiirinde doğal bir söyleyişe dayalı bir üslup benimserken tarihî kişi ve olaylarla da şiirin anlam dünyasını zenginleştirir. Şair methiyelerinde kendisine muhatap kabul ettiği memduhlarına yalnızca övgüler yöneltmez aynı zamanda karşılıklı sorumluluklarını ve taleplerini hatırlatan ifadelere ve sesleniş biçimlerine yer

verir. Bu bağlamda methiye şiirlerinin bilinenin aksine sadece mübalağalı övgü ifadelerinden müteşekkil olmadığı iddia edilebilir. Ayrıca bu mübalağalı övgü ifadelerinin altında yatan gerekçe de hâminin kâfi miktarda cömertlik göstermesi konusunda bir davranış geliştirmesinin söylem biçimi olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Altınörs, A. (2019). Toplumsal Gerçekliğin İnşasında Söz Edimleri. A. Altınörs. (Ed.) *Söz Edimleri: Seçilmiş Yazılar*. (139-176. ss.), İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Austin, J. L. (2020). *Söylemek ve Yapmak: Harvard Üniversitesi 1955 William James Dersleri*. (R. L. Aysever, Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Çelebi, V. (2014). “Gündelik Dil Felsefesi ve Austin’in Söz Edimleri Kuramı”. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*. (4/1, 25 Temmuz, 73-89). <https://doi.org/10.18491/bijop.43006>.
- Dayf, Ş. (ts.). *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî: el-'Asru'l-'Abbâsiyyi 's-Sânî*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif.
- Dedes, Y. , Sperl, S. (2013). Her varak bir nüktedir gülşende: üç Osmanlı kasidesine Arap Qasidesi açısından bir bakış. (D. Z. Havlioğlu, Çev.). H. Aynur vd. (Ed.). *Kasîdeye methiye: biçime, işleve ve muhtevaya dair tespitler*. (188-239. ss.). İstanbul: Klasik Yayınları.
- el-Buhturî. (1964). *Dîvânu'l-Buhturî*. (Thk. H. K. eş-Şayrafî), Kahire: Dâru'l-Ma'ârif.
- el-Buhturî. (2000). *Dîvânu'l-Buhturî*. (Thk. Ö. F. et-Tabbâ'), Beyrut: Dâru'l-Erkâm.
- Ferrûh, Ö. (1401). *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî: el-'Asru'l-'Abbâsiyye*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.
- Finch, G. (2000). *Linguistic Terms and Concepts*. New York: St. Martin's Press.
- Gruendler, B. (2003). *Medieval Arabic Praise Poetry: Ibn al-Rûmî and The Patron's Redemption*. New York: Routledge.
- İbn Hallikân. (ts.). *Vefeyâtu'l-'A'yân*. (Thk. İ. Abbas), Beyrut: Dâr Sâdır.
- el-İşfehânî, Ebû'l-Ferec. (1407). *el-Egânî*. (Thk. S. Câbir), Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Searle, J. R. (1983). *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind*. United Kingdom: Cambridge University Press.

- Searle, J. R. (1995). *The Construction of Social Reality*. New York: The Free Press.
- Searle, J. R. (2012). *Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak*. (R. L. Aysever, Çev.), Bilgesu Yayıncılık.
- Searle, J. R. (2000). *Söz Edimleri*. (R. L. Aysever, Çev.), Ayraç Yayınları.
- eş-Şûlî, Ebû Bekir Muhammed b. Yahyâ. (1378). *Ahbâru'l-Buhturî*. (Thk. Ş. Aştar), Dimaşk: Maţbû'âtu'l-Mecma'î'l-İlmîyyi'l-'Arabî.
- Uygur, N. (1996). *Kuram-Eylem Bağlamı: Çözümleyici Bir Felsefe Denemesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Structured Abstract

al-Buḥturī, one of the important encomium poets of the Abbasid Period, wrote many encomia to the caliphs and statesmen of his time. The large number of his encomia and their rich content allow his encomia to be analysed from different perspectives. In this study, al-Buḥturī's encomia are evaluated within the context of speech act theory, within the framework of the views of John Langshaw Austin, who laid the foundations of this theory, and John Rogers Searle, who developed this theory. This theory treats language as an action that has numerous tasks and changes the world as well as describing it. Therefore, through this theory, it is attempted to explain that, contrary to popular belief, encomia do not consist of extravagant expressions of praise, but rather the effect of these extravagant expressions of praise on the behaviour of the addressee. The extent to which al-Buḥturī's relationship with his patrons influenced his discourse and behavior through his poems is evaluated.

al-Buḥturī's encomia are generally in classical qasida form. In his encomia, in which he emphasises the generosity of his patrons, the poet makes use of natural elements such as stars, lightning, rain, and the sea. While water is the source of life, the sea and rain are used as images of the patron's generosity in the poet's encomia. The poet describes his need for his patron's generosity with the image of the desert. Moreover, in his encomia, the poet presents himself and his patron in a discourse that turns into a mutual dialogue, and sometimes the witness of the public is added to this dialogue. The poet sometimes addresses his interlocutor directly by mentioning the name of his patron, thus determining the authority of his desires and demands. The poet's use of prayer sentences, exclamation expressions and imperative moods reminiscent of prayer sentences in his address to his patron can be considered as an indication of the patron's exaltation and the sacredness attributed to him, and can also be interpreted as a sign of faith that the patron's generosity is like the generosity of a supreme creator.

While presenting his encomium to his patron, the poet acts on the assumption that this action will be rewarded by his patron. What will make this assumption realistic is the realisation of the form of attributing responsibility to the addressee and its transformation into action. In other words, the poet aims to turn the responsibility he imposes on his patron into action by taking advantage of the compelling power of words. While the poet expresses his trust and loyalty to his patron through his poem, the patron approves the poet's discourse with his generosity and does not disappoint his trust. In the patronage relationship, there are mutual rights and responsibilities; these are fulfilled within mutual ethical rules. If the poet presents his encomium to his patron in an assembly or during a celebration, the presence of an audience must be taken into account. The encomium, especially the encomium presented in a literary assembly, may impose new duties on the rights and responsibilities imposed on the poet and the patron, which will be reflected in public expectation. Moreover, this form of presentation is realised in accordance with certain inherent rules of the literary assembly. Therefore, it is possible to explain this form of presentation, that is, the poet and his patron developing a behavior, in other words, performing an act, with John R. Searle's notion of collective intentionality. In some of the expressions in which al-Buḥturī imposes

responsibilities on his patron, especially in the couplets of poetry addressed to the public, al-Buhturî draws on the phenomena of collective intentionality in order to guarantee the fulfilment of the bestowal and to benefit sufficiently from his patron's generosity.

As a result, encomium, which is evaluated as the expression of appreciation and appreciation, can be interpreted within the scope of expressives in Searle's taxonomy. According to Searle, for speech acts to be considered successful, the speaker and the addressee must sincerely follow the rules required by the act. In the case of encomium, the poet ensures the successful realisation of the act by offering his loyalty and sincerity, and the patron's corresponding generosity. The expressions in al-Buhturî's poems in which his patrons are morally depicted can be evaluated in the context of assertives in Searle's taxonomy; the poet's praise for the person of his patron can be evaluated in the context of expressives; and the couplets in which the poet expresses his expectations and demands from his patron can be evaluated in the context of directives.

¹Austin, bir sözcüğün belli bir yapıda, belli bir anlam ve göndermeyle sözcelenmesini (Sözcelenmek: Bir tümcenin konuşan kişi tarafından belli bir iletişim alanında muhatapına iletide bulunmak için üretilmesidir. (Searle, 2000, s. 14.) düzsöz edimi olarak adlandırır. Ona göre, düzsöz edimini de kendi içerisinde seslendirme, dillendirme ve anlamlandırma edimlerini barındırır. Austin, konuşan kişinin bir şey söylerken gerçekleştirdiği edime de edimsöz edimi adını verir. Dilin farklı işlevlerini anlatan edimlerinden de edimsöz güçleri olarak bahseder ve hüküm-belirticiler, erk-belirticiler, sorumluluk yükeyiciler, davranış-belirticiler ve serimleyiciler adını verdiği beş ayrı başlık altında inceler. Etkisöz edimini ise, konuşan kişinin kendisinin, dinleyicinin ve başkalarının duygu, düşünce ya da eylemleri üzerinde kasıtlı veya kasıtsız oluşturduğu etki olarak tanımlar. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Austin, J. L. (2020). *Söylemek ve Yapmak: Harvard Üniversitesi 1955 William James Dersleri*. (R. L. Aysever, Çev., İstanbul: Metis Yayınları. s. 115-137, 160-174; Çelebi, V. (2014). "Gündelik Dil Felsefesi ve Austin'in Söz Edimleri Kuramı". *Beytülhikme An International Journal of Philosophy*. (4/1, s. 84-86).

²Searle'ün "constructive" olarak adlandırdığı bu kurallar, Türkçe kaynaklara oluşturucu ya da kurucu şeklinde aktarılmıştır. Bu nedenle bir kereye mahsusen bu şekilde kullanılacak ve çalışmada kurucu kurallar aktarımı tercih edilecektir. Bakınız: Searle, J. R. (2000). *Söz Edimleri*. (R. L. Aysever, Çev.), Ayraç Yayınları. s. 104; Altınörs, A. (2019). Toplumsal Gerçekliğin İnşasında Söz Edimleri. A. Altınörs. (Ed.) *Söz Edimleri: Seçilmiş Yazılar*. (139-176. ss.), İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2019), s. 149.

³el-Buhturî'nin doğum yerinin bazı kaynaklarda Hurdufne bazı kaynaklarda Zerdefne olduğu belirtilir ancak bu çalışmada *Mu'cemu'l-Buldân*'da geçen Hurdufne şekline yer verilmiştir. Bakınız: Yâkût el-Hamevî (1977). *Mu'cemu'l-Buldân*. Beyrut: Dâr Şâdir. s. 2/240; İbn Hallikân, (ts.). *Vefeyâtu'l-A'yân*. ((Thk. İ. Abbas), Beyrut: Dâr Sâdir. s. 6/21; Dayf, Ş. (ts.). *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî: el-'Asru'l-'Abbâsiyyi 'ş-Şâni*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif. s. 271.